

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ: РОЗУМІННЯ СИСТЕМИ ЗНАНЬ

*Отримання, систематизація, аналіз і використання інформації
про стан господарювання суб'єкта є основою для здійснення повного і
якісного контролю в системі кругообороту капіталу*

Постановка проблеми. Ефективна контрольно-ревізійна робота вимагає не просто окремих даних про діяльність фірми і її основні операції, а системи інформації, яка регулярно поповнюється, про всі процеси господарського середовища, що пред'являє високі вимоги до інструментів збору і якісної обробки інформації. Для здійснення справжнього контролю необхідна ефективна система інформаційного забезпечення, яку фахівці в області контролю [3] визначають як: "Сукупність реалізованих рішень за об'ємом, розміщенням і формами організації інформації, що включає оперативну, планову, облікову, звітну, нормативно-довідкову інформацію, класифікатори техніко-економічної інформації, системи документації (уніфіковані і спеціальні)" [7].

Розуміння господарського контролю як самостійного наукового напрямку, – науки про контроль, – здається цілком обґрунтованим. Розвиток цього напрямку повинен стати одним з основних в процесі модернізації і вирішення проблем господарського контролю. На сьогодні можна виділяти наступні невирішені проблеми:

1. Не розроблена адекватна умовам переходу до розвиненого ринку теорія господарського контролю (надалі – ГК). Її відсутність не дозволяє правильно оцінювати механізми організації ГК, що склалися. Окремі теоретичні аспекти ГК розглядаються у вітчизняній літературі, але лише фрагментарно, безсистемно, у відриві від реального життя. В наукових працях відсутня чітка інтерпретація значення і функцій ГК, не адаптовані до сучасних умов господарювання його класифікаційні ознаки і принципи здійснення, не систематизовані критерії його ефективності, запропоновані авторами визначення поняття ГК, його цілей, завдань і категорій мають ряд істотних недоліків, не підкріплені науковим обґрунтуванням, а тому не знаходять застосування ні в теорії, ні практиці. При цьому науковці не досліджували аспекти організації і функціонування ГК як цілісної системи.

2. Не визначені основні напрями організації ГК в частині забезпечення збереження майна власника та соціального захисту працюючих.

3. Немає чіткої і повної нормативної бази, яка б регулювала діяльність ГК. Існуючі акти характеризуються уривчастістю і безсистемністю, має принципові вади і упущення, розробляються в більшості випадків не фахівцями з контролю.

4. Відсутня системна методологічна база ГК, не розроблені його загальні правила (стандарти) і комплексне методичне керівництво по здійсненню контролю зі сторони держави, власників та керівників підприємств. Розроблені в окремих фірмах методики ГК повною мірою не дозволяють здійснювати комплексний контроль процесів господарювання в умовах ведення бізнесу.

5. Має місце нераціональний розподіл функцій між суб'єктами ГК, відбувається перетин напрямів їх діяльності, що без відповідної координації на державному та локальному рівнях породжує невиправдане дублювання і паралелізм. Внаслідок цього не тільки розмивається відповідальність суб'єктів контролю, але і відбувається нераціональне витрачання коштів на цю мету.

Не відповідають вимогам реформ, що відбуваються, організація і порядок діяльності суб'єктів внутрісистемного (внутріфірмового) контролю, а також немає чіткого розмежування між діючими системами внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. В той же час судова і експертна практика показують, що контроль діяльності багатьох суб'єктів господарювання є неефективним.

6. Недостатньо налагоджена система взаємодії між органами державного, податкового, аудиторського (незалежного) і внутрішнього контролю фірм. Не розвинена система обміну інформацією між різними суб'єктами ГК про виявлені порушень і відхилень. Відсутність єдиної інформаційної бази суб'єктів ГК не дозволяє повністю володіти ситуацією і правильно орієнтуватися в ефективності його дій.

Серед виділеного переліку проблем перша і четверта – це проблеми теорії і методології контролю, які можуть бути певною мірою вирішені в процесі розробки нових інтелектуальних засобів контролю, розробка яких сприяє науково-практичному оновленню ряду підходів до здійснення контролю, але вимагає уточнення і розвитку окремих положень, визначення і оцінки якісних і кількісних характеристик системи ГК, що склалася.

Подолання названих проблем контролю, значущість вирішення нового класу його завдань, визначення ефективності затрат на здійснення контролю – все це обумовлює необхідність розкриття експертно-аналітичного потенціалу контролю, розробки нових інтелектуальних інструментів його здійснення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Формування інформаційної системи контролю для комплексного вирішення завдань організації збору, аналізу і розподілу всіх необхідних даних досягається на основі наявного спеціального персоналу, обладнання і процедур обробки і розподілу отриманої інформації. Тобто інформаційна система контролю складається з трьох рівнозначних компонентів: персоналу, методів роботи з інформацією, техніки і обладнання. Від якісних характеристик кожного з елементів залежить ефективність роботи інформаційної системи контролю в цілому. У свою чергу, повне і достовірне інформаційне забезпечення є основою для якісного здійснення контролю ФГЖ. Слід розуміти: без інформації нема контролю, відсутні показники об'єктивної діяльності підприємства. Основні інформаційні параметри контролю можуть бути розглянуті з технічних і якісних параметрів. До технічних віднесені наступні характеристики, що виділяються фахівцями:

– своєчасність отримання інформації – будь-яка інформація (зокрема про порушення та відхилення) має бути надана особам, уповноваженим ухвалювати рішення, в максимально короткі терміни. Якщо повідомлення запізнюється, втрачається сам зміст інформації (можуть бути упущені можливості стягнення шкоди, коригування відхилень, встановлення винних осіб і т.п.); крім того, слід знати, що небажані наслідки різного роду порушень і відхилень не зменшуються, а посилюються;

– організованість – рівень технології формування інформації для цілей контролю, зрозумілості і зручності її вивчення (системна структурованість даних), правильності оформлення, доказовості; доцільність застосовуваних облікових форм (це певним чином виражена система даних, що включає наявні документи, зібрані матеріали, файли і системно побудовані формуляри; форми таблиць інформації мають бути затверджені керівництвом підприємства).

Змістовні характеристики надання інформації для здійснення контролю визначаються її предметною спрямованістю і включають наступні параметри:

– необхідність – тобто змістовність інформації і ступінь можливості її використання в безпосередніх цілях здійснення контролю та управління;

– достатність – повнота охоплення, кількісного і якісного опису явищ, фактів, а також істотністю інформації, залежно від можливості її практичного застосування в процесі обробки і використання в контролі і управлінні;

– істинність – достовірність (доказовість і обґрунтованість) і надійність облікових даних (визначається джерелом отримання, якістю технічних засобів вимірювання і контролю ФГЖ, технології отримання, обробки і зберігання інформації);

– аналітичність – залежить від ступеня глибини, детальності і подробиць відображення ФГЖ (регламентується залежно від контрольних та управлінських запитів).

Всі три елементи інформаційного забезпечення контролю – персонал, техніка і методи роботи – знаходяться в тісному взаємозв'язку. Економічна система охоплює, по-перше, елементи господарювання, тобто природні і речові ресурси, а також людей в ролі виробників і споживачів; по-друге, економічні відносини, тобто процеси виробництва, розподілу і споживання всередині господарських одиниць і між ними; по-третє, господарський порядок або організацію, яка конституюється з обов'язкових для господарського процесу правових норм і інституційних правил. Обов'язкові правила, закріплені в конституції, законодавчих і інших нормативних актах, утворюють господарську конституцію, яка разом з неписаними правилами, неформальними інститутами формує господарський порядок. Певна форма господарського порядку накладає відбиток на способи господарської поведінки і відношення між господарськими одиницями, іншими словами, на господарські процеси. Таким чином, економічна система об'єднує господарський порядок і господарські процеси. Кваліфікований персонал не можна розглядати окремо від методичних прийомів, які застосовуються ними в процесі здійснення контролю. Рівень продуктивності комп'ютерних і мережевих технологій та устаткування має бути адекватним складності методів, способів і прийомів, що застосовуються. У свою чергу, комп'ютерна техніка формує певні вимоги до знань працівників, що здійснюють контроль, для якнайповнішого використання їх потенціалу. Під інформаційними технологіями, як однією з елементів системи, розуміється комп'ютери і оргтехніка, формати і структури зберігання даних (бази даних), а також призначені для користувача інтерфейси, що дозволяють фахівцям обробляти зведення всіма доступними методами, спів ставляти показники та факти між собою на основі різних джерел надходження даних.

Ступінь розвитку інформаційної системи визначається тим, наскільки відповідає сучасним вимогам кожен її компонент. Для створення оптимальних умов вдосконалення системи контролю необхідний моніторинг і впровадження нових методичних і комп'ютерних розробок, а також періодичні залучення фахівців з суміжних галузей (права, аудиту, економічного аналізу, комп'ютерних технологій та ін.) для збагачення досвіду персоналу в області здійснення контролю.

Мета функціонування системи інформаційного забезпечення суб'єктів контролю повинна бути чітко орієнтована, тобто окреслена. За сферою застосування вона повинна забезпечити отримання якісної вичерпної інформації, необхідної для проведення перевірочних заходів про стан господарювання. Основне її призначення – це задоволення потреби контролерів у фактах, цифрах, відомостях і іншій інформації, яка в узагальненому вигляді буде надаватись

спеціалістом і керівників службам контролю. При цьому необхідно відзначити, що потреби суб'єктів контролю в інформації досить широкі, а головне – це співставність та аналітичність інформації. В процесі розробки комплексу перевірочних заходів суб'єктам необхідно одержати результати для оцінки всієї господарської діяльності, правомочності і легальності здійснюваних господарських операцій, правильності і своєчасності їх оформлення. Така інформація дозволяє здійснювати аналіз і порівняння фактичних даних, виявляти недостатні і неточні відомості, оцінювати рівень виконавської і управлінської дисципліни. Повноцінне вивчення ФГЖ, що спирається на якісну інформацію, дає можливість правильно формулювати результати перевірки і точно кваліфікувати склад і структуру виявлених порушень та відхилень, встановити їх винуватців.

Багатопланова інформація, що акумулюється в інформаційній системі з метою здійснення контролю, створює єдине інформаційне поле для проведення перевірочних заходів. У цьому полягає інтегруюча роль інформаційної системи. Узагальнюючи викладене підкреслимо:

1) інформаційна система з контролю є сукупністю роботи багатьох фахівців, застосування методів збору і обробки інформації та обладнання, які тісно взаємозв'язані і в рівній мірі обумовлюють ефективність її функціонування і розвитку;

2) інформаційна система повинна бути надійним джерелом інформації для проведення своєчасних, повних і реальних перевірочних заходів.

Функціонування інформаційної системи включає збір, обробку, розподіл і зберігання інформації, при цьому кожна з функцій виконується відповідною підсистемою. Підвищення ролі і значення інформаційної системи для здійснення контролю обумовлює розширення і поглиблення теоретичних і методологічних основ організації контрольної діяльності. В той же час, фахівці наголошують на недостатності інформаційно-аналітичної підтримки сфери контролю: "Складається складна ситуація з інформаційним забезпеченням контрольних органів, відсутні спеціальні програмні засоби, що автоматизують роботу контролерів-ревізорів, і що забезпечують побудову єдиної інформаційної системи контрольних органів" [5]. Але це не головне. Для цілей контролю слід мати спеціальні програми співставлення різних ФГЖ з самих різних доказових джерел. А що стосується порушень, то необхідна ще й доказова база. А це означає, що кожен факт, відображений в комп'ютері повинен мати посилання на документ, яким оформлена операція.

В даний час вдосконалення аналітичних інструментів роботи з даними здійснюється за допомогою інтеграції методології контрольної-перевірочної діяльності з такими науковими дисциплінами як економічна кібернетика, математична статистика, бухгалтерський облік, контроль і ревізія, методи вивчення економічних явищ. Все більш широкого використання набувають традиційні математичні методи і моделі. Можна припустити, що розвиток інформаційних систем нерозривно пов'язаний з подальшим освоєнням теоретичних розробок в різних галузях знання, з впровадженням передових прийомів і методів обробки інформації, зокрема, у сфері моделювання і комп'ютеризації даної роботи, підвищення її інтелектуальної складової. Але без глибоких знань методики і техніки перевірки документів і операцій, комп'ютери нічого не дають.

Для аналізу можливостей використання передових інформаційних технологій у сфері контролю необхідно виділити найбільш істотні аспекти сучасного розвитку систем здійснення контролю інформації, що надається і вивчається.

Інформація, як сукупність чисел і фактів, що відображає стан господарюючого об'єкту частково і лише в певний момент часу, не представляє особливої цінності для перевірки його діяльності. Значущість тих або інших даних визначається тільки тим, наскільки вони узагальнені і пристосовані для здійснення контролю господарської діяльності – вивчення інтелектуального факту – оцінки законності і правильності господарювання. Даний підхід визначає ще одну сучасну тенденцію в роботі з інформаційними масивами – управління знаннями, тих, хто контролює. Зміст даної концепції багато авторів трактують по-різному, роблячи акцент на різних сторонах даного підходу до вивчення інформації. З одного боку, це категорія програмного забезпечення, з іншої – система, що допомагає управляти перепідготовкою кадрів, і цим підвищувати інтелектуальний потенціал, формуючи з неї самонавчальну організацію. Самою слабкою стороною є збір і обробка інформації для цілей контролю.

Розуміння інформаційних систем фірм не просто як сховища даних, а як системи знань починає розроблятися і зарубіжними, і вітчизняними вченими в останній третині ХХ століття. У сімдесятих роках вже з'являються терміни “економіка знань”, “інформаційне суспільство” [1]. Підприємства починають розглядатися як “думаючі” організації, що “навчаються” [6]. Великий вплив на розвиток теорії і практики управління знаннями суб'єктів господарювання зробили різні прикладні розробки, пов'язані із забезпеченням систем ухвалення управлінських рішень, побудовою інформаційних систем, моделюванням поведінки економічних систем. А де проблеми співставлення ФГЖ відображених в різних джерелах.

У зарубіжних розробках з менеджменту з початку вісьмидесятих років минулого століття постійно звертається увага на необхідність управління знаннями фірм. Саме поняття “Управління знаннями” (Knowledge Management) народилося в середині 90-х років в крупних корпораціях, де проблеми обробки інформації набули особливої гостроти, ставши критичними. Але знову ж таки питання: як використовувати інформацію для цілей контролю.

З розвитком ринкових основ вітчизняної економіки і необхідністю формування самостійних і самоуправлінських суб'єктів господарювання актуалізувалися розробки в даному напрямі і серед українських учених, таких як: Ф.Ф. Бутинець.

У українській науковій періодиці, монографічних і колективних публікаціях, навчальній літературі кількість наукових праць, присвячених управлінню знаннями фірм, постійно зростає, що підкреслює актуальність і значущість використання передових інформаційних технологій у сфері контролю, що забезпечує системи управління повною і змістовною інформацією, але не завжди для здійснення контролю. При цьому, розуміння інформаційних ресурсів як системи знань має значення не тільки для розвитку прийомів і методів контролю, але і для вдосконалення організації перевіркової роботи відповідних підрозділів. Так, фірми, які ефективно використовують знання, здатні координувати використання своїх традиційних ресурсів або комбінувати їх новими і особливими шляхами, забезпечуючи більший ефект від діяльності, що здійснюється. Отже, знання можуть складати унікальний ресурс, а здатність отримувати, інтегрувати, накопичувати, зберігати і застосовувати їх найбільш важливим способом розвитку фірми. Саме унікальність знань суб'єктів контролю, що ґрунтується на особливому досвіді їх діяльності і інтелектуально-особистих характеристиках співробітників, виступають основою якісної модернізації контролю в сучасних умовах. Ця ж властивість унікальності знань забезпечує не тільки нову якість контролю, але і стійкість всієї економічної системи, оскільки з розширенням знання система контролю більшою мірою володіє можливістю адаптації до змін навколишнього середовища.

Виділення знань як найважливішого стратегічного ресурсу розвитку суб'єктів контролю є результатом трансформації розуміння змісту управління економічних систем, що саморегулюються та які формуються в сучасних умовах глобального соціально-економічного розвитку. Дане розуміння реалізується в менеджменті знань, який розглядається однією з концепцій сучасного управління і контролю.

На практиці поняття системи знань реалізується при використанні терміну "корпоративні знання", що пов'язане, напевно, з тим, що керівники крупних корпорацій першими відчували необхідність формування особливої системи забезпечення інтелектуальної діяльності в процесі функціонування промислових і торговельних підприємств.

Причинами формування подібних систем могли виступати різні події господарського обороту: а) звільнення або інші причини (хвороби, відпустки, відрадженьня) відсутність досвідчених фахівців-експертів; б) при продажу частин (підрозділів) фірми; в) при децентралізованій структурі підприємства.

Ці явища могли стати джерелом для формування особливих інформаційних систем, що забезпечують постійне самостійне функціонування інтелектуальних ресурсів крупних корпоративних утворень. Але знову ж таки тут не відчувалось використання знань для цілей контролю господарювання. В умовах ринкової економіки для підприємства дуже важливими стають не тільки знання про власну природу і порядок функціонування, але і, перш за все, знання про покупців, що виробляють товари і надають послуги, а також про загальну економічну ситуацію в державі, регіоні та на підприємстві. З урахуванням цього знання суб'єкта господарювання, що підвищують його конкурентоспроможність, виступають як сукупність володіння інформацією в наступних областях: а) знання про ключові процеси для держави, галузі, в якій функціонує підприємство, – накопичення кращого досвіду (ноу-хау) при виконанні виробничих завдань; б) знання про конкуруючі вироби і послуги; в) знання якнайкращих рішень, що відповідають потребам покупців; г) знання про побудову стосунків – глибокі персональні знання, які забезпечують успішну співпрацю як з покупцями, так і з постачальниками і іншими партнерами з бізнесу; д) знання співробітників – виявлення, накопичення і використання інтелектуального капіталу; е) "пам'ять" підприємства (минулий досвід). Все це в повній мірі використовується при здійсненні контролю. На жаль, не всі це розуміють.

З перерахованого складу знань виходить, що знання господарюючого суб'єкта не тільки є результатом інтеграції знань фахівців і інформації підприємства, але і тісно взаємодіють із знаннями інших суб'єктів господарювання – перш за все споживачів. У цьому виявляється активна соціальна функція господарської діяльності, коли знання, накопичені підприємством, взаємодіють із знаннями інших підприємств, що взаємодіють.

Перші етапи формування систем знань в економічній сфері вже дозволили виявити ряд помилкових напрямів і дій в реалізації даного підходу модернізації ГК. Важливою складовою менеджменту знань є інформаційні технології і часто управління знаннями і розглядається як сукупність процесів, які управляють створенням, розповсюдженням, обробкою і використанням інформації в ході ГК. Такий підхід є спрощеним та не розкриває сутності управління знаннями в сфері контролю. Проте на початкових етапах дослідження проблем формування і функціонування системи знань діяльності контролю, він може бути допустимий. Тим більше що на практиці у керівників фірм мають місце ще більші помилки про

роль і значення знань в господарському контролі. Часто у фірмах уявлення про застосування знань в контролі складається у формі необхідності володіння і використання різних інструментів вивчення оперативної інформації. В якості таких інструментів можуть виступати системи документообороту, консультаційно-довідкової підтримки або автоматизації розрахунків тощо. Відмінність систем знань від подібних інформаційних систем полягає в тому, що володіння актуальним знанням може бути досягнуте тільки на основі постійної пізнавальної діяльності. Наявність розвинених інформаційних систем не має бути фактором формальної підміни системи знань технологічними процесами, що забезпечують отримання і використання знань: засобів зв'язку, накопичення, передачі і візуалізації інформації, її обробки і зберігання – це лише інструменти оперування інформацією в пізнавальних цілях, але не з метою контролю.

Іншим помилковим підходом до розуміння змісту системи знань є її підміна проведенням освітньої роботи, направленої на персонал. Різні навчальні програми, тренінги та інші заходи, пов'язані з розвитком інтелектуальних і особистих якостей співробітників, важливі, вони чинять вплив на поповнення існуючого багажу знань, умінь і навиків проведення контролю. Але вони безпосередньо не виступають засобами розвитку знань співробітників, які є похідними не тільки від знань фахівців з контролю, але і від власних інформаційно-технологічних механізмів освоєння знаннями.

В якості загального концептуального підходу, що ґрунтується на визнанні існування певної системи знань у сфері контролю, отже, наявності інтелектуального і пізнавального складових діяльності суб'єктів контролю, нами запропоновано наступне розуміння складу і структури знань контрольної діяльності.

З ґносеологічних позицій контроль є формою реалізації спеціальних правових та обліково-економічних знань. Господарський контроль є комбінацією різних форм, які встановлюють рамки можливостей використання людьми ресурсів. Він взаємопов'язаний з людьми, їх інтересами, перевагами, здібностями і ресурсами, а також з політичним устроєм і в цій якості розглядається як фундамент для визначення ключових властивостей і характеру системи контролю. Остання вбудована в певні духовно-культурні, правові і політичні структури і разом з цими частковими порядками утворює соціальне життя. Сам процес контролю виступає як складна інтелектуальна діяльність суб'єктів, невід'ємна функція розвинених соціально-економічних систем, що наголошується вченими: "Контроль – це специфічна форма рефлексії, здатність суспільства робити себе предметом свого розгляду і реагувати на відхилення від індивідуального стану... існує як система різноманітних механізмів, способів, що фіксують і забороняють відхилення дій людей за рамки допустимого з погляду моральності, права, технічних інструкцій і т.д." [2]. І з цим слід погодитись, але підкреслимо – людина створила контроль і діє разом з ним все своє життя. Без контролю людини в процесі виробництва не буває.

Знання в системі контролю – це логічно засвідчені уявлення, поняття, думки про процеси і явища економічної діяльності, що підлягають перевірці на практиці. Знання системи контролю ґрунтуються на осмисленні фактів в системі наукових понять і економічної теорії та права. Знання з контролю відображаються у вигляді інформації, яка є набором даних і правил про процеси і явища, з якими суб'єкти контролю стикаються в ході здійснення перевіркової діяльності. Контроль є необхідним атрибутом кожної людини, задіяної в процесі господарювання.

Специфіка поняття “Система знань контролю” відрізняється від будь-яких інших видів знань у вузькій сфері застосування даного виду знання – діяльності з перевірки господарської активності і особливої форми агрегації знання, що є сукупністю інтелектуально-інформаційних характеристик економічної системи. У загальному вигляді система знань з контролю представлена як сукупність: а) основоположних понять про функціонування економічної системи, включаючи опис техніко-економічних і організаційних характеристик, нормативно-правових умов господарювання; б) алгоритмів проведення перевірки процесів господарювання і виконання прийнятих норм і правил; в) даних про щоденні поточні процеси і зовнішнє оточення фірми.

Пізнавальна діяльність системи контролю може бути представлена як циклічний процес постійного коригування існуючих елементів знання з погляду їх адекватності реальності і її відтворення. В цілому, виділення знання як найважливішої складової контрольної діяльності припускає кардинальну зміну останньої, орієнтацію на створення, організацію, використання і збільшення інтелектуальних і аналітико-інформаційних ресурсів. З точки зору зміни процесів це припускає формування інфраструктури для формування, пошуку, аналізу, зберігання групового використання документів, даних і правил, норм і положень, що задіяні в господарському процесі.

Слід зазначити, що зміст знань, пов'язаних з інформаційно-аналітичним забезпеченням контрольної діяльності, розрізнятиметься залежно від сфер контролю, його особливих функцій на кожній фірмі, завдань перевірки, але за формою вони представлені у вигляді інструкцій, норм, планів, баз даних і інших змістовних інформаційних матеріалів, що відображають процеси господарювання. Структуризація подібної інформації виступає першою стадією формування системи знань з контролю. Якщо цього не розуміти, то побудувати систему контролю на окремо взятій фірмі неможливо. І ще одне: кожна фірма має тільки її придатну систему контролю. Звідси, не можна трафаретно створювати системи контролю. Вони індивідуальні. З функціональної точки зору можуть бути виділені наступні складові діяльності з формування і розвитку системи знань з контролю: а) пошук і запозичення знань у його носіїв – провідних фахівців і експертів; б) аналіз знань, їх структуризацію і систематизацію, виявлення залежностей і аналогій; в) постійне оновлення (актуалізація) знань; г) розповсюдження знань серед суб'єктів контролю та їх навчання; д) практичне використання знань і вивчення передового досвіду їх застосування; е) генерація нових знань.

Формування системи знань з контролю передбачає наявність організаційної культури і стратегії розвитку відповідних підрозділів, орієнтованих на освоєння нових процесів, коли швидкий доступ до необхідних знань відіграє важливу роль в системі перевіркової діяльності. Досягнення подібного рівня розвитку на основі формування систем пошуку, накопичення і використання знань з метою підвищення ефективності проведення перевірочних дій, а також в цілях забезпечення роботи постійної системи контролю, передбачає наявність ряду умов, серед яких: а) матеріально-технічне забезпечення: впровадження інтегрованих інформаційних систем, що вирішують завдання обліку, аналізу і управління ресурсами, оптимізації і прогнозу аналітики; б) організаційна будова: організаційно-функціональна структуризація і процесна реорганізація суб'єктів контролю, розробка процедур і стандартів контролю, підтримка необхідних організаційних змін; в) соціально-

психологічний клімат і культура: облік і використання закономірностей людської свідомості і поведінки, навчання персоналу техніці індивідуальних і групових перевірок, стану господарювання формування соціального середовища з метою посилення контролю.

У підсумку можна стверджувати, що система знань з контролю, будучи ефективним інструментом раціональної організації інформаційно-аналітичного забезпечення контрольної діяльності, накопичення і автоматизації обробки даних з урахуванням досвіду провідних фахівців, створює міцну основу для модернізації всієї системи контролю.

Параметри перевіркової діяльності багато в чому залежать від якості створюваної інформації і грамотного використання єдиних принципів і підходів до її вивчення. Об'єднання всіх джерел даних, універсалізація принципів роботи з інформацією, облік і правильне накопичення відомостей дозволяють алгоритмізувати процес пошуку відповідей на питання, що виникають в ході проведення перевірок всього процесу господарювання. Це найбільш слабе місце в системі контролю. Але коли це зрозуміти, бо це зробить систему знань з контролю найважливішим елементом розробки нових підходів у всіх сферах господарювання. В той же час, формування системи знань з контролю вимагає уточнення і доповнення ряду ключових моментів теорії і методології контрольної діяльності, введення нових категорій і понять [4], розширення існуючого інструментарію перевіркової роботи, а також узагальнення і аналізу існуючих поглядів на інтелектуальну складову контролю.

Виділена інтелектуальна складова змісту і цілей, функцій і завдань контролю в роботах окремих дослідників не знаходить значення як самостійного теоретичного компоненту або важливого етапу контролю. Контроль є функцією управління продуктивними силами і виробничими відносинами. Він складається з двох етапів: описового, пов'язаного зі збором фактів і їх первинним групуванням, та логіко-аналітичного, що представляє якісний аналіз фактів і, що поєднує якісні і кількісні методи пізнання. Отже, контроль включає, з одного боку, факти і дані досвіду, а з іншого – певну систему знань – теорію. Слід відмітити, що не тільки окремі етапи контролю, але і в цілому він розглядається як самостійна теоретична система. В основі функцій контролю знаходиться процес вивчення певного об'єкту (предмету або явища) з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення на користь раціонального використання в практичній діяльності людей. Тому виникає необхідність розвитку контролю як і системи наукових знань. Наука, що розуміється як пошук знання, відноситься до особливих форм людської практики. Від інших форм вона відрізняється видом проблем, що вимагають рішення, специфікою вживаних методів, відкиданням цілей, що не мають нічого загального з процесом пізнання. Наука прагне до кращого знання, ніж те, яке можна знайти в повсякденному житті, а саме знання більш всеосяжне, точне, глибоке і таке, що краще перевіряється, ніж буденне знання. Наука в цьому сенсі виходить з повсякденного знання і долає його, тобто показує, як і чому повсякденне знання в більшості випадків не є адекватним процесом пізнання.

ГК немає спокою, він весь час змінюється. Сьогодні це робилося так, а завтра інакше. Мабуть це пов'язано з тим, що контролери-практики весь час в пошуках порушень і відхилень, які щоденно здійснюються людьми за все новими і хитро мудрими схемами. Розгадати схеми порушень – це головне завдання контролера, яке виконати його нікому не вдалось без глибоких ревізорських знань.

Все, що залишається завжди контролеру (чи то практик чи вчений), це сумнів. Сумнів – ось початок шляху до контролерської істини. Сумнів породжує все нові і нові питання, життя дає відповіді. Питання важливіші відповідей, бо відповідь може бути помилковою, питання абсолютне, відповідь відносна.

Всю справу псують крайнощі. Переконавання багатьох, що контролерська справа абсолютно істинна і точна, тому що контролер все перевіряє до копійки, – абсурдно. Сьогодні контролер значно поступається статистику, який знає межі помилок в своїх звітах. Контролер цього не знає і, що саме погане, навіть не підозрює про своє незнання. Як це не дивно, але на практиці справі перешкоджає множинність нормативних актів і їх нескінченний потік у часі. Невизначеність, яка виникає в результаті цього, може бути подолана тільки в тому випадку, якщо вся нормативна база буде розглянута крізь призму великої теорії господарського контролю.

Серед контролерів широко розповсюджений міф про те, що вони об'єктивно перевіряють ФГЖ. З практичної точки зору цей міф навіть корисний, бо люди, що працюють повні ентузіазму, щиро думаючи, що знайшли істину, а з нею і усвідомлення щастя. Однак з точки зору науки цей міф, власне кажучи, самий небезпечний, так як створює впевненість в об'єктивності, достовірності і точності матеріалів контролю, за якими ухвалюються відповідні рішення, притягуються до відповідальності винуватці порушень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах суспільного розвитку для України надзвичайно актуальним є питання організації і функціонування ефективної і всеосяжної системи ГК.

Більш ніж десятирічна практика реформування показує, що економіка несе значні втрати через відсутність в країні налагодженої, чітко функціонуючої єдиної системи ГК. Тим часом досвід розвинених країн свідчить, що ефективний дієвий контроль є необхідною умовою існування сильної демократичної держави і важливим фактором розвитку економіки. Організація ГК повинна відповідати культурі і менталітету нашого суспільства.

Контроль є однією з найважливіших функцій управління в умовах ринкової моделі економічного розвитку, який направлений на виявлення порушень і відхилень від прийнятих законів, стандартів, норм доцільності і ефективності використання ресурсів і управління іншою власністю, а за наявності порушень і відхилень – своєчасне ухвалення відповідних коригуючих і превентивних заходів, попередження їх виникнення в майбутньому.

Сучасний стан ГК характеризується наявністю в ньому ряду невирішених основоположних проблем: відсутністю законодавчого регулювання контролю; відсутністю ефективної організації контролю; безсистемністю здійснення контролю; недостатнім рівнем кваліфікації кадрів в області контролю.

Першочерговою проблемою в області ГК є відсутність єдиного законодавства в частині його організації та здійснення. У зв'язку з цим, необхідна швидка розробка Закону "Про господарський контроль в Україні", який покладе правовий початок

розвитку вітчизняного ГК, переходу його на якісно інший рівень, що відповідає потребам сучасного управління економікою та державної політики щодо збереження національного багатства та соціального захисту працюючих. Основною метою Закону є встановлення нормативно-правової основи функціонування, розвитку і вдосконалення системи ГК в Україні і її суб'єктів, що забезпечують збереження і ефективне використання національної власності і зростання добробуту громадян.

Важлива проблема – це питання організації ГК на всіх рівнях управління економікою. Сьогодні система ГК – це набір міністерств, відомств і організацій, незалежних один від одного, які самостійно планують і здійснюють контроль, наслідком цього є дублювання і паралелізм в їх діяльності, що призводить до зниження дієвості, нераціонального використання обмежених ресурсів, слабкої підготовки національних кадрів, підвищення їх кваліфікації.

Цей факт має місце, оскільки:

- немає предметного розподілу обов'язків і функцій суб'єктів контролю;
- не визначені конкретні об'єкти, що підлягають регулярним ревізіям або перевіркам конкретних контролюючих органів;
- не встановлена взаємодія органів контролю.

Назріла необхідність побудови єдиної системи ГК. Але коли мова йде про єдину систему ГК, то мається на увазі не ієрархічно жорстко підпорядковане, вертикальне об'єднання всіх суб'єктів контролю. Єдина система ГК – це побудова її на єдиних принципах, яка повинна вирішувати свої конкретні завдання, мати свої об'єкти перевірок і діяти на єдиних методологічних і організаційних принципах. Одночасно створення системи ГК повинно бути направлене на координацію і взаємодію діяльності всіх суб'єктів контролю із забезпеченням їх певної незалежності.

Кількість суб'єктів системи контролю має бути адекватна цілям, завданням і структурі системи підприємства. Її побудова повинна враховувати наступне:

- розробка і чітко визначення кола питань, для вирішення яких формується система суб'єктів ГК, а мета її створення повинна відповідати політиці держави і вищому керівництву господарюючих суб'єктів;
- визначення основних завдань контролю, необхідних для досягнення поставленої мети перед підприємством;
- об'єднання однотипних завдань і функцій в групи і формування на їх основі структурних ланок системи ГК, спеціалізованих на виконанні певних завдань;
- мати схеми взаємовідносин, визначення цілей, завдань, функцій, прав, обов'язків і відповідальності для кожного суб'єкту контролю, законодавче закріплення всього цього у відповідних нормативно-правових актах підприємства;
- поєднання різних одиниць контролю в єдине ціле – систему суб'єктів контролю, де чітко визначено організаційний статус кожного органу ГК в єдиній системі і в загальній системі державних органів, передбачено механізм координації розрізнених зусиль органів контролю (регулюючого органу), розробка і правове закріплення повноважень органів контролю спеціальним правовим актом.

Основними напрямками розвитку системи ГК слід вважати:

- забезпечення системного підходу до організації контролю;
- модернізація механізму здійснення внутрішнього контролю;

- комплексний аналіз причин і факторів неефективного використання коштів на утримання органів контролю;
- забезпечення керівних органів інформацією і рекомендаціями з підвищення ефективності використання всіх видів ресурсів;
- поступове застосування міжнародних стандартів здійснення контрольно-ревізійної роботи з урахуванням національних особливостей.

Найважливішим моментом в усій цій системі є впровадження в практику контролю національних методик здійснення ГК на всіх рівнях управління економікою та слідкувати за тим, щоб витрати не перевищували ефективність від контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. / Пер. с англ. -М.: Academia, 1999.
2. *Брукинг Э.* Интеллектуальный капитал / Пер. с англ. под ред. Л.Н. Ковалик. – СПб: Питер, 2001. – 147 с.
3. *Бурцев В.В.* Организация системы государственного финансового контроля в Российской Федерации: теория и практика. – М.: Дашков и К, 2002. – 277 с.
4. *Бутинець Т.А.* Категорії господарського контролю: проблеми визначення / Т.А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. / Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – № 2(52). – С. 12-19
5. *Крикунов А.В.* Государственный финансовый контроль: принципы организации, программы и порядок проведения. – М.: Финансовая газета, 2000. – 8 с.
6. *Сендж П.* Пять дисциплин. – М.: Знание, 2000.
7. Цит. за *Романовим Т.Ф., Карпиной О.И., Альбековим З.А.* Государственный финансовый контроль: проблемы и направления модернизации. Монография – Ростов-н/Д: Изд-во ООО “Азов Печать”, 2009. – 240 с., С. 193-194